

ЗАВРШНА РЕЧ БРАНИОЦА ОТСУТНО ОПТУЖЕНИХ
БОЖИДАРА ПУРИЋА И ПЕТРА ЖИВКОВИЋА,
АДВОКАТА ПАВЛА МИЉАКОВИЋА

Претрее је настављен у 19,15 часова.

Претседник: Наставља се претрес, наредите да се уведу оптужени.
(Уводе оптужене)

Има реч бранилац отсутно оптуженог Божидача Пурића и оптуженог Петра Живковића г. (Павле) Миљаковић адвокат из Београда. Изволите.

Бранилац Миљаковић: *Овај процес илуструје величину и трагедију српског народа, јер је ово фактички процес где учествују само Срби као оптужени изузев случаја Хрвата Ђуре Виловића. Величина српског народа је у томе што се показало да је он у најкрупнијим међународним догађајима стао смело и одважно на страну ослободилачких народа и њихове праведне ствари у борби против фашизма и против фашистичких поробљивача.*

Друго, наш народ остајући веран љубави према Русији од њеног уласка у рат био је једини борбени савезник, барем до Стаљинграда народа СССР-а од свих славенских народа.

Треће, он је на својим плећима уздигао ауторитет маршала Тита. Четврто, он је својом снагом углавном и безмерним жртвама изнео и овенчао славом и победом народноослободилачки покрет и са тиме несразмерно допринео коначном ослобођењу и осталих југословенских народа.

Трагедија је у томе да је у овој дивовској борби на Балкану дуго био сам остављен сам себи морао да сноси и одбија како ударце непријатеља тако и свагдашњих сателитских елемената који су били унутар у бившој држави, да је без своје кривице убрзо био разбијен и подељен па се међусобно толико закрвио да се напослетку створио у истој кући дух победиоца и побеђених. Трагови ове подељености као тешко наслеђе окупације повлаче се и данас.

Док величина узноси и усхићује дотле трагедија је потресна и боли до суза и требаће много стрпљења, много широкогрудости код свију, много трпљења да се све ово преброди и преболи.

Наш народ изникао и срастао у бескрајној словенској љубави уздигао је стварну слободу и независност своју на степен светиње. Код доласка на Балкан он се борио против свих угњетача, против поробљивача, против империјалиста и против свега онога

што је дирало у његову слободу и његову независност. Он је тиме створио своју историску линију отпора.

По линији отпора он је на Косову бранио Европу. По линији отпора дошло је његово револуционарно васкрснуће. По линији отпора Принципи и другови показали су како се Гине за слободу и указали су читавом свету на опасност немачкоГ империјализма. По линији отпора дошао је 27 март. Сам чин извела је војска и неколико патриота, али народне масе прихватиле су тај чин, Где је то доказ да је то била општа народна ствар. Наш народ је том приликом као ретко када који народ у историји као самоникла целина неорГанизованим пактом, спонтано, излио своју душу и своје политичко убеђење које може бити да дотле није могао изразити улицама Београда и широм своје домовине, кроз села и Градове, да тако постави принципе линије отпора.

Слобода споља, слобода изнутра. Борба против фашизма и фашистичких поробљивача до краја, до победе уз наслон на западне савезнике и на СССР. Совјетска социјалистичка република тада није била у рату али је наш народ имао један здрави предосећај с обзиром на ГиГантску снагу народа ове републике и да се ниједан европски ни светски проблем не може решити без учешћа ове велике братске државе. На овој линији наш је народ остао у својој души и у својим схватањима до краја рата, до победе. Безначајно је то што се нашао понеГде који да је било и личноГ или кога друГоГ рачуна био против ове линије. Ти су сви смрвљени или им је судбина у том смислу унапред одређена. Мора се признати да је било заблуда, да је било лутања у које је један део народа могао да западне али су се те заблуде исправљале чим су се осетиле и одмах се са већом снагом враћале на прави пут отпора.

По линији отпора постављен је партизански борбени фронт, доцније народноослободилачки покрет, који се под вођством комуниста протезао као црвени конац кроз све поробљене крајеве широм наше отаџбине. Наш народ је био уверења да је на овој линији био постављен и емиГрантски покрет. Народ, ступајући у борбене фронтове масовно фактички није био руковођен идеолошким схватањима већ постављеном линијом отпора.

Мојим браћеницима ставља се на терет оптужницом да су као чланови избегличке владе спроводили линију сталне издаје ослободилачке борбе. То би значило да нису били на линији отпора постављеној од народа и да су се тиме нашли на страни окупатора. Они нису по овој ствари саслушани, јер се налазе у иностранству, ја не располажем са оним што би служило можда за једну потпунију њихову одбрану, а с друге стране баш та чињеница да нису могли да се бране, односно да нису саслушани, јер су у иностранству, докази за њихову кривичну одговорност у овом делу оптужнице морају бити апсолутни и сигурни да би се на њима могла поставити једна одлучујућа пресуда.

Стоји факат да су они били чланови емигрантске владе. Али били су и други чланови емигрантске владе. Ти други чланови нису оп-

тужени. Оптужница вели да се за сада још не расхолои се материјалом против других. Међутим, правилно ствар би била постављена или да сви одговарају или ниједан.

Оптужени Дража означао је поред осталих и моје браћенике као своје стубове политике његове владе. Али када би се поставило питање да разјасни због чега он сматра да су они баш ти стубови његове политике, он не би могао да их одвоји ничим: нарочитим у односу на њега, у односу на његову делатност од осталих. *То је моје решење, јер он тако сматра.*

Моје је убеђење, а мислим да ће се Суд сложити с тим, да он у ствари нема појма о ставу и раду владе у иностранству, о односима међусобним појединих чланова емигрантске владе, он тамо није ни одлазио. Он, штавише, ни технички није упознат са стањем ствари. Шта је влада тамо мислила, шта су поједини чланови владе радили, то је Дражи Михаиловићу у оно време, па и данас, могло бити само толико познато, колико и свима нама који смо остали у земљи. Он је знао Хадсона, Бејлија, команду Блиског истока, у чијим је рукама било све на Балкану, изузев народно-ослободилачког покрета, до појаве братске Црвене армије на Дунаву. *И не може се рећи да би ови хтели неку сарадњу са окупатором, јер то искључују општепознати догађаји из рата, у коме се цео британски свет упрегао да допринесе уништењу фашизма.* Уосталом, кад би се могло и помислити, а то је апсурдно, да је било неког члана владе у иностранству који би, било посредно или непосредно, хтео ма какву сарадњу са окупатором, то не би могло да прође јер, као што су објаснили сведоци оптужнице Грол, Симовић и Трифуновић, Британци су имали у рукама контролну службу свих путева и веза са иностранством, *тако да није могло ништа да измакне из Британије што би било или што би могло бити на штету слободољубивих народа. С друге стране, став и рад емигрантских влада у иностранству, како ти сведоци сведоче, морали су бити у складу са интенцијама британске политике која је била општепозната и постављена на разуму са СССР и Америком на принципу: Никакви разговори и компромиси са непријатељем до његовог уништења и његове потпуне капитулације.*

Стоји факат да је Слободан Јовановић упутио једну депешу Дражи Михаиловићу да се не почиње устанак до искрцавања јачих савезничких снага, али се поставља питање да ли је тиме била издата линија отпора. Ова директива, која је остала до краја у важности и која, по моме убеђењу, везује и остале владе, она се тичала само устанка, док је питање дефанзивног и офанзивног герилског покрета и саботаже остало онако како је то замишљено у првим данима и у моменту када је фактички и Дража Михаиловић са својим одредима показивао извесну делатност у том правцу. По сведочењу Трифуновића и Грола, ово није била одлука владе, она је била одлука владе уколико је она то прихватила, а влада није могла да је не прихвати.

То је била одлука савезника. По сведочењу Мише Трифуновића и Грола, ово је била у сШвари и одлука сва Шри велика савезника диктована одмаздама у Краљеву и Крагујевцу. Али поред ове одлуке не значи да се њом није желела насШавити линија отпора у борбеним герилским офанзивним или дефанзивним покретима и саботажама. Као што знамо англосакси водили су тзв. пасивну, стратегиску и војничку политику до 1944 године у Европи. Таква војничка и стратегијска политика, вођена од стране англоеакса, може се, по нашем схватању, назвати опортунистичком политиком, а може се по њиховом схватању назвати и дубоком војничком политиком и стратегијом која је анГлосаксе увела у победнике. у овом рату уз Губитак око 600.000 мртвих.

Чланови владе, у своме ставу, усвојили су стратегију и војну политику западних савезника, чије су гостопримство уживали и за које су у рату везали 6 априла 1941 године судбину своју и своје земље.

Приликом решавања овога питања, да ли су оптужени издали линију отпора оваквим својим ставом, мора се узети у обзир и став других влада у емиграцији. Изгледа да све владе, које су биле у емиграцији, да су имале једну исту стратегију и исту војничку политику у односу става њихових народа према окупатору. Колико се сећам 1943 године било је некоГ искрцавања у Диету. Француски радио стално је понављао једну исту реч „Me l'ouïez раз“ - „не мрдај“. Чувај се сваке акције итд. Познат је став Бенеша по питању отпора у Чехословачкој. Ни једна од тих влада нити било који члан тих влада није збоГ овоГ става од своГ народа оптужен за издају. Може се рећи да је то збоГ тоГ што у дотичним земљама није било тако корених промена какве су настале код нас и да се ствар може са друГоГ Гледишта посматрати. Међутим, и ако се једна ствар може да посматра на разне начине, ово мора да утиче у коначном решењу питања кривичне одГоворности постављена оптужницима мојим брањеницима. Ако се узме да је овакав став владе у Лондону или њених чланова издаја нашега народа, он је у исто време, по моме схватању, и издаја свих слободољубивих народа. Не би се пропустило ни од кога слободољубивог народа да се подигне оптужба против истих, утолико пре што је ова издаја везана за злочин. Постоји и међународни форум пред којим би ова ствар могла да се постави и реши. Нема разлога да се верује да ма ко има интереса да чува издајнике ове велике гигантске борбе. Сва наведена факта сматрам да искључују идеју да оптужени могу бити криви по оптужници да су извршили издају ослободилачке борбе у Југославији.

Даље се у другом ставу оптужнице под Г страна 52 ставља мојим брањеницима на терет да су наметали и раширивали братоубилачку борбу народа ЈуГославије, и да су на тај начин били саучесници ратних злочина, које су у току ослободилачкоГ рата. вршили Михаиловићеви четници. Ја морам опет да се осврнем на исказе Мише Трифуновића, Грола и Симовића, без обзира на то

што су ови људи били у влади, баи због тога што их је оптужница поставила као сведоке. Сматрам да су они у своје казивању казали истину и да њиховом казивању мора да се поверује. Ови сведоци кажу да су настале извесне несугласице између чланова владе нарочито хрватског дела владе и српског дела владе, насталих поводом масовног уништења Срба у НДХ. То је сасвим било природно. Морало је то да боли свакога исправног патриоту на свој начин и Србе и Хрвате. То је била тежка ствар. За многе непојмљива, али кад се узме да је међу Хрватима било пуно етнички туђеГ елемента и разних туђих мешавина које су само про форма. биле заклоњење именом Хрвата и могле су да заведу кобно и неке Хрвате, онда је јасно да је то можда и морало доћи. Бесмртни ЊеГош, кога су моји претходници споменули, у своје певању дотакао се баи и тога момента и предвидео је за Србе и ту несретну судбину да буду тучени не само од туђина неГо и од својих, али каже даље: „Васкрсење не бива без смрти!“ Ја лично сматрам да се фактички то поклапа са песничким предвиђањем и да је наш народ у ствари после овога рата васкрсао из једнога страшноГ пакла. Међутим, ова несугласица између појединих чланова владе није могла да буде од утицаја на догађаје у земљи, јер се у земљи за ту несугласицу није ни знало, није се знало шта све влада тамо ради.

Претседник: Молим вас, опростите што вас прекидам. Оставите владу. Пређите конкретно на ваше браћенике. Молим вас, Г. колега, пређите на ваше браћенике.

Постоје извесни злочини извршени од четника према другим народима у простору такозване Независне Државе Хрватске, који се такође везују за владу. Међутим, они су делимично узвраћање оног уништења српског народа са чиме се ми непогођени и објективни не можемо сложити и дубоко жалимо што су то учинили поједини команданти. Али, главноГ кривца треба тражити у факту да је једна клика подржавана од Немаца довела Павелића, уз помоћ њихове немачке браће. И да је та Група људи чинила што је хтела и тиме радила на потпуном уништавању Срба и српскоГ народа.

У таквим трагичним моментима у таквом тешком болу, неки су могли да прекораче Границе и да у четничким одредима учине нешто више, што ми морамо дубоко жалити. Они нису приликом тога узвраћања могли да праве разлику између НемачкоГ Рајха и сателита Павелића с једне стране и осталих с друге стране. С друге стране у таквом развоју ствари намеће се и појам непобитан појам за самоодржање, тако да су у тим моментима извесни под афектом могли у освети да прекораче. Али, свакако, према свему што се видело из одбране и претреса, кривицу за ту братоубилачку борбу ове Грозоте не треба тражити међу члановима емигрантских влада, нарочито међу оптуженима из тих влада.

Оптужнида ставља на терет мојим браниоцима, односно влади, да су распиривали братоубилачку борбу и мржњу међу Србима и Хрватима и позивали их да ступе под команду Драже Михаиловића. Каже се да је то било распиривање шовинизма. Међутим, шовинизам је оно што и империјализам, само што је шовинизам епитет који може да се стави за мале народе, може да се стави и појединцу, а империјализам, то је у ствари епитет који долази за велике народе. У оптужници и током претреса нису изнете радње из којих би се тачно могло закључити на који су начин оптужени распиривали шовинизам. То што су они позивали да се ставе под команду Драже Михаиловића не би могло да се назове тим именом, нарочито не би могло да се то односи на рад чланова емигрантских влада, с обзиром да су они били у уверењу да се Дража Михаиловић у ствари бори против непријатеља.

Али можемо да поставимо питање овде да ли је могло да буде последица ако је било таквих радњи. Да ли је српски народ по природи шовинистички? Да ли је то терен који би могао евентуално да буде погодан за распиривање шовинизма. ШирокоГрудост, међусобна љубав и љубав према свету наш је народ понео из своје прастаре домовине. Ратови које је водио на Балкану до 1912 Године и од 1912 до 1918 Године су одбрамбени и ослободилачки, па према томе и праведни, како то и сам велики Лењин тврди. Било је клика које су можда калкулисале на рачун ратова, искориставале ратове на свој начин, било је клика које су се претстављале као великосрпске, али то није захватало народне масе, то је остало својствено само тим кликама и то само у њиховом интересу. У ратове 1912-1918 године наш народ је ушао и изишао као чист. Он није изишао као поробљивач, империјалиста или уГњетач. А клике су увек одвојено живеље од народа. Сви су Срби веровали да у Македонији живе наша браћа, да у Босни, Херцеговини и Хрватској живе наша браћа. Југословенство за Србе, иако није било правилно постављено и није било правилно вођено, ипак уколико је вођено било је једна реална идеја. То се одражавало често у разним политичким појавама. Ми смо имали једну политичку појаву - пречански фронт - баш ако хоћете у најтежим данима наше земље пре рата. Тај фронт је доказао да су Срби који су живели у крајевима заједно са Хрватима били вољни да са Хрватима иду руку под руку и да су и ишли руку под руку.

Код овакве ситуације, ја сматрам, ако би се узело да је постојало извесно распиривање шовинистичке мржње, да то није могло да произведе последице, да је то у ствари био пуцањ у ветар. И кад нема последица, онда таква радња не може бити ни кривична радња. Стоји уистину, то је жалосна истина, да је одмах у почетку стварања борбеног фронта против окупатора дошло до неслагања између четника и партизана. Као што неки рекоше, било је изазивача жалосних сукоба, а било је и добронамерних људи који су те сукобе хтели да отклоне. Ова су се неслагања доцније претворила

у једну болну борбу, коју наш народ није одобравао, и уколико је учествовао у четницима, он је невољно био бачен у ту злокобну борбу.

Међутим, овде се поставља питање да ли су емигрантске владе, односно њихови чланови, радили на распиривању ове борбе, да ли су они били организатори ове борбе, да ли су били у вези са организовањем ове борбе?

Несумњиво је да се може рећи, уколико нам је познато, да нема доказа из којих би сигурно могло да се утврди да су оптужени чланови били организатори те борбе и да су били посредно или непосредно у вези са таквом организацијом. Ово прво због тога што, као што смо видели на овом претресу, ми нисмо знали шта влада ради, а изгледа да ни влада није знала шта се овде ради. Она је била једнострано обавештавана само од Драже, а и уколико је била обавештавана, то тачно не може да се зна с обзиром на околност да су путеви, који су водили из наше земље у иностранство односно до владе, држали у рукама Британци. Целу ту везу, како је претставља Дража Михаиловић, држала је војна мисија команде Блиског истока. Да ли је Дража слао ове извештаје, да ли су они тачни или нису, и какве је извештаје слао, какви су извештаји долазили до тих влада, не може да буде тачно утврђено. Уосталом могли су то да буду и извештаји који нису одговарали стварном стању ствари. То нам је потврдио и један од сведока, пуковник Југословенске армије Ђурић, поводом питања око неког моста. По казивању сведока Мише Трифуновића и Милана Грола, енглеска обавештајна служба, од које су они искључиво добијали своје информације као и сви остали оптужени чланови владе па и моји браћеници, није обавестила било коју владу нити има доказа да је обавестила било ког члана владе о овим тешким борбама у земљи. Према овоме факту код владе није постојао један критериј да би она могла да зна ситуацију у земљи и да би могла да се определи у тој ситуацији. Она је била једнострано обавештена. Партизански одреди, односно народноослободилачки покрет са њоме није имао везе. Та веза није успостављена од стране владе. Можда је то била штета а можда и грешка, али из тога не може да се изведе закључак да је влада могла знати ситуацију. Њена обавештења, како каже Милан Грол, била су посредна, нетемељна, скроз проблематична. Уколико су нешто сазнали о народноослободилачком покрету сазнали су из јавности, и тако. Они су можда оваквим ставом, као што каже јавни тужилац, одржавали масе око Драже, или како рече јавни тужилац, они су то чинили а да сами тога нису били свесни да Дража не води борбу против окупатора.

Признањем ове чињенице од сШране јавне тужбе, искључује се основни елемент кривичне одговорности у овој ствари јер се тиме утврђује да нема умишљаја у оваквом ставу појединих чланова владе и владе уопште.

Јавни тужилац истиче да је заслуга ових чланова владе, односно емигрантске владе уопште, да је глас о борби партизана стигао доцкан у јавност. Али, овде се поставља питање да ли и због тога има кривице до оптужених чланова владе. Можда је овај глас стигао доцкан и због тога што су партизани заузети ослободилачком борбом нису ништа предузимали да преко владе обавесте јавност. Али по моме мишљењу то је боље. Владе су биле уверења да нема јединства у акцији а о замашају борбе у земљи изгледа да нису имале никаква обавештења. Из докумената изнетих као оптужни материјал од списка бр. 550 до 570 ушврћује се да су емигрантске владе на свој начин гледале да обједине све снаге отпора у земљи. Оне су рачунале на своју легитимност, али те њихове интервенције нису успеле. Ово због тога што је барјак отпора у међувремену с обзиром на догађаје у земљи прешао у руке Тита и народноослободилачког покрета а владе нису о томе биле обавештене.

По сагласном казивању Грола и Трифуновића излази да је апсурдно уверење да је ма ко у влади желео уништење партизана и да то нико није смео да пропагира а да остане уз савезнике. На питање адвоката Тасића Грол је казао да не зна ниједног члана владе који је био ангажован противу народноослободилачког покрета и који би то смео да учини. Они тврде да влада није имала никаквих веродостојних доказа о сарадњи Михаиловића односно да је постојао недостатак депеша из земље, верују да нису боље били обавештени ни они који су требали бити специјално обавештени. Кажу, да је бесмислена идеја да би се нашла на макар и реакционарна влада која би се залагала за међусобно убијање у земљи. Једна влада у емиграцији, влада је по нужди, и то у ствари није влада. Писмени докази које је оптужница поднела и који су прочитани овде они могу да претстављају извесне индиције али никако сигурне доказе за доношење једне осуђујуће пресуде. У питање знања или незнања, савести или несавести, умишљаја или неумишљаја, у ставу појединих чланова владе важно је то да су Черчил и британска влада, у чијим се рукама налазила сва обавештајна служба, одлучили да не помажу више покрет Драже Михаиловића, већ да отпочну са помагањем народноослободилачког покрета. Они су то учинили ради тога што су сматрали да Дража Михаиловић није активан.

Дакле, не због тога што су сматрали да има везе са окупатором, да ради издајнички посао, него због његове неактивности. И овај факт служи најбоље као доказ да и оптужени чланови емигрантске владе нису могли знати ситуацију у земљи и да према томе не постоји основни елеменат по коме би се могла да постави оптужба било за издају, било за потпиривање братоубилачке борбе, било за које друго дело. Што се тиче злочина прихватам теорију посредне одговорности изнете, уколико се сећам, први пут од еминентног совјетског државника и правника Вишинског, а примљене и од међународног суда у Нирнбергу. Али баш по тој теори-

ји ниједан злочин четнички у земљи претстављен у оптужници не може да се веже било за владу било за ма кога оптуженог члана владе из емиграције, а које ја браним. Нема ни посредне ни непосредне узрочне везе између тих злочина и држања и мишљења оптужених, јер је Дража односно његови команданти су радили самостално и без директива владе. Постоји само једна директива упућена од Слободана Јовановића да се не подиже устанак пре искрцавања јачих савезничких снага у земљи. Из ове директиве не може се извести закључак да је било који члан владе хтео и желео почињене злочине или да се унапред сагласио са таквим злочинима.

Каже се даље у оптужници да су емисионе станице шириле клевете и увреде против народноослободилачког покрета. Могуће. Било је много људи који су то чинили у заблуди. Уопште и кад би се узело да су то чинили намерно, ово је питање ликвидирано амнестијом од 5 августа 1945 године *на тај начин да су дела увреде и клевете нанесене југословенској армији после народноослободилачког покрета.* Ја молим Суд да, према томе, донесе своју пресуду. Ја лично се слажем у односу на рад и став Петра Живковића и Боже Пурића, кога лично не познајем, са Терзићем, предговорником, али то за рад и став пре рата. У овој ствари, по мојој најбљој савести, нисам могао да нађем да постоји основ који би сигурно могао да утврди да су оптужени криви за наведена дела. Јер, политика је политика, а суд је суд и треба да остане суд.